

ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
FOUNDATION FOR ECONOMIC & INDUSTRIAL RESEARCH

Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα, Τηλ.: 210 92 11 200-10, Fax: 210 92 33 977, www.iobe.gr
11 Tsami Karatassou, 117 42 Athens, Greece, Tel.: +30 210-9211 200-10, Fax: +30210-9233 977

Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2017-2018:

**Λιγότερα νέα εγχειρήματα, βελτίωση στις προοπτικές
απασχόλησης**

Συνοπτική Επισκόπηση

Άγγελος Τσακανίκας

Σοφία Σταυράκη

Ευαγγελία Βαλαβανιώτη

Global Entrepreneurship Monitor

Νοέμβριος 2018

Το **Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών** είναι ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός, κοινωφελής ερευνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε με σκοπό να προωθεί την επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, να παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και να διατυπώνει προτάσεις οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών.

Copyright © 2018 Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών - IOBE

ISSN 2653-889X

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση οποιουδήποτε μέρους της μελέτης, χωρίς την άδεια του εκδότη.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE)

Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα

Τηλ.: 210 9211 200-10, Fax: 210 9233 977, <http://www.iobe.gr>

Χορηγός

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ IOBE

Το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας του IOBE αποτελεί τον ελληνικό εταίρο του
Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας
(Global Entrepreneurship Monitor -GEM)

Εθνική ερευνητική ομάδα GEM

Άγγελος Τσακανίκας, Επίκουρος Καθηγητής ΕΜΠ, Επιστημονικός Υπεύθυνος
Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας IOBE

Ευαγγελία Βαλαβανιώτη, Ερευνήτρια IOBE

Σοφία Σταυράκη, Ερευνήτρια IOBE

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα έκθεση αποτελούν τη συνισταμένη των διαφόρων αντιλήψεων και απόψεων των συγγραφέων και δεν ανταποκρίνονται κατ' ανάγκη προς αυτές των οργανισμών που υποστηρίζουν, χρηματοδοτούν ή συνεργάζονται με το Ίδρυμα.

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Το IOBE, δημοσιεύει για 15^η συνεχή χρονιά, την Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM). Η έρευνα του GEM αναλύει διάφορες πτυχές και διαστάσεις της επιχειρηματικότητας, με ισχυρά εμπειρικά εργαλεία, συνεισφέροντας έτσι στην θεωρητική και εμπειρική έρευνα για την υποστήριξη και προώθηση της επιχειρηματικότητας. Αναλυτικότερα, από τα αποτελέσματα της έρευνας του 2017 προκύπτουν τα εξής ευρήματα:

Χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2017

- **Στην Ελλάδα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που βρισκόταν το 2017 σε αρχικά στάδια επιχειρηματικής ενεργοποίησης (συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης) υποχωρεί στο 4,8% (περίπου 320 χιλιάδες άτομα) από 5,7% (περίπου 380 χιλιάδες) το 2016.** Η επίδοση αυτή είναι μία από τις χαμηλότερες διαχρονικά επιδόσεις της χώρας (2003-2017: 6,9%), ενώ κινείται χαμηλότερα και από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (2017: 9,2%), δηλαδή των περισσότερων αναπτυγμένων χωρών του κόσμου, στις οποίες ανήκει και η Ελλάδα. Φαίνεται επομένως ότι παρά τη σταθεροποίηση της οικονομίας, οι έντονες αβεβαιότητες παρέμειναν ισχυρές και επηρέασαν τη νέα επιχειρηματική δραστηριοποίηση την προηγούμενη χρονιά. **Ταυτόχρονα όμως σημειώθηκε και μία μικρή αύξηση της προσφοράς εξαρτημένης εργασίας, με την ανεργία να περιορίζεται ελαφρώς.**
- **Το 56% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων ξεκίνησαν όντως το 2017 μια νέα επιχείρηση την οποία λειτουργούσαν τουλάχιστον για τρεις μήνες κατά τη στιγμή της έρευνας (νέοι επιχειρηματίες), με τους υπόλοιπους – τους επίδοξους επιχειρηματίες - να βρίσκονται ακόμα στη φάση της προετοιμασίας.** Η επίδοση αυτή βρίσκεται λίγο πάνω από το μέσο όρο των χωρών της καινοτομίας και έχει ενισχυθεί σε σχέση με πέρυσι όταν υπερτερούσαν οι επίδοξοι. **Συνεπώς είναι θετικό το ότι το 2017, πάνω από τους μισούς από όσους βρίσκονται στα αρχικά στάδια έναρξης ενός εγχειρήματος, τελικά πραγματοποίησαν το κρίσιμο βήμα από την προεργασία στην πραγματική έναρξη δραστηριότητας.**
- **Λαμβάνοντας υπόψη και το πολύ υψηλό ποσοστό του πληθυσμού της χώρας που είναι καθιερωμένος επιχειρηματίας, δηλαδή λειτουργεί ήδη ένα εγχείρημα για τουλάχιστον 3,5 χρόνια, και το οποίο το 2017 φτάνει το 12,4% (από 14,1% το 2016), τότε προκύπτει ότι περίπου το 17% του πληθυσμού 18-64 ετών (1,13 εκατ. άτομα)**

έχει κάποια σχέση με την επιχειρηματικότητα, είτε στα αρχικά, είτε σε επόμενα στάδια. Αποτέλεσμα της πρώτης θέσης της Ελλάδας σε καθιερωμένη επιχειρηματικότητα, είναι η Ελλάδα να κατέχει την 3^η υψηλότερη επίδοση και στη συνολική επιχειρηματικότητα μεταξύ των χωρών καινοτομίας.

- Το ποσοστό του πληθυσμού που διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα το 2017 ανέρχεται στο 4,7% του πληθυσμού (περίπου 310 χιλιάδες άτομα), υψηλότερα από το αντίστοιχο ποσοστό του 2016 (3,8%) και σε μεγάλη απόσταση από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (2,2%). Οι μισοί δηλώνουν ως βασικότερο λόγο διακοπής ή αναστολής λειτουργίας της επιχείρησης την έλλειψη κερδοφορίας. Ως ένα βαθμό, το εύρημα αυτό συνδέεται με το υψηλό επίπεδο επιχειρηματικότητας, καθώς σε χώρες με πολλά νέα εγχειρήματα, καταγράφονται αντίστοιχα και πολλές αποτυχίες. **Συνεπώς, ο σχεδιασμός των πολιτικών για την τόνωση της επιχειρηματικότητας δεν αρκεί να εστιάζει απλώς στην ποσοτική ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, καθώς οι υψηλές επιδόσεις σε νεοφυείς επιχειρήσεις δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα και βιώσιμη επιχειρηματικότητα.** Αντίθετα, μπορεί να δημιουργούνται λιγότερες επιχειρήσεις σε μια οικονομία, αλλά με ποιοτικότερα χαρακτηριστικά και μεγαλύτερο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην οικονομία.
- Το 29% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (περίπου 90 χιλιάδες άτομα) ξεκίνησαν ένα επιχειρηματικό εγχείρημα από ανάγκη, ενώ το 37% (περίπου 120 χιλιάδες άτομα) διέκριναν κάποια επιχειρηματική ευκαιρία. Σε σχέση με μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας κινείται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα (53,5%), ενώ η επιχειρηματικότητα ανάγκης βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα (22,9%). Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι το 2017 σημειώνεται περαιτέρω ενίσχυση του ποσοστού των ατόμων που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά από ευκαιρία, σημειώνοντας για 4^η συνεχόμενη χρονιά μικρή άνοδο.
- Ηλικιακά, το 2017 το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που βρισκόταν στα αρχικά στάδια έναρξης μιας επιχείρησης εντοπίζεται στην ηλικία των 35-44 ετών (7,6%), (11,3% στις χώρες καινοτομίας). Γενικά λόγω της υποχώρησης του επιπέδου της επιχειρηματικότητας συνολικά, καταγράφεται και χαμηλότερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα από όλα τα ηλικιακά κλιμάκια, σε σύγκριση τουλάχιστον με τις χώρες καινοτομίας. **Συνολικά πάντως οι δύο στους τρεις προέρχονται από τις πιο παραγωγικές ηλικίες μεταξύ 25 και 44 ετών, ενώ η μέση ηλικία είναι τα 35 έτη.** Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια

φαίνεται γενικά να ενισχύεται η συμμετοχή από νεώτερες ηλικίες. Το αν είναι αυτό επιθυμητό ή όχι για μια οικονομία είναι αρκετά συζητήσιμο. Η ευρεία συμμετοχή των πολύ νέων στη νεοφυή επιχειρηματικότητα δεν είναι απαραίτητα επιθυμητή, γιατί ενώ συνήθως χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο πάθος και δυναμισμό, στερούνται εκείνης της εμπειρίας και γνώσης και πιθανόν και της κατάλληλης δικτύωσης που ενδεχομένως να βελτίωνε τις πιθανότητες επιτυχίας στο εγχείρημά τους. Άλλωστε γενικά στις πιο ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη η έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας φαίνεται να είναι υπόθεση μεγαλύτερων ηλικιών, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι περισσότεροι νέοι οδηγούνται στην επιλογή επιχειρηματικότητας, ως έσχατη λύση βιοπορισμού.

- Και το 2017 η μείωση του συνολικού επιπέδου επιχειρηματικότητας επηρεάζει με τον ίδιο σχεδόν τρόπο άνδρες και γυναίκες. **Το ποσοστό γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων μειώθηκε σε 3,9% (περίπου 131 χιλιάδες γυναίκες) από 4,8% το 2016, ενώ στους άνδρες μειώθηκε σε 5,7% (περίπου 185 χιλιάδες άνδρες) από 6,6% το 2016.** Διαρθρωτικά ωστόσο στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, ο σχετικός δείκτης γυναικείας επιχειρηματικότητας παραμένει υψηλός. Διαμορφώνεται στο 40%, σε μικρή μείωση από ότι 2016, όταν όμως το 2013 βρισκόταν στο 29%. Πρόκειται πάντως περισσότερο για επιχειρηματικότητα **ανάγκης παρά ευκαιρίας, παρόλο που η υστέρηση από την αντίστοιχη εικόνα στους άνδρες είναι μικρή**
- **Το 2017 το 41,7%, ενισχυμένο σε σχέση με πέρυσι, διαθέτει τουλάχιστον ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ακόμα ένα 11,5% διαθέτει και κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση.** Συνεπώς πάνω από τους πάνω από τους μισούς επιχειρηματίες αρχικών σταδίων διαθέτει πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Η κινητοποίηση στην επιχειρηματικότητα ατόμων από δεξαμενές υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου οφείλει να είναι ένας διαρκής στόχος των πολιτικών ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, καθώς η σχετική εμπειρική βιβλιογραφία δείχνει ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των ιδρυτών συνδέεται θετικά με την πιθανότητα επιβίωσης μιας νέας επιχείρησης ενώ μπορεί να προκρίνει τον επιχειρηματία στη φάση αναζήτησης χρηματοδότησης, δεδομένου ότι οι χρηματοδότες/επενδυτές το αξιολογούν θετικά.
- **Το 3,2% των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών (περίπου 214 χιλιάδες άτομα) δήλωσαν πως διαδραμάτισαν ρόλο άτυπου επενδυτή για τη χρηματοδοτική υποστήριξη**

μιας επιχειρηματικής πρωτοβουλίας άλλων, ποσοστό ελαφρώς χαμηλότερο από το 2016, αλλά και από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (5,4%). Ένα ποσοστό της τάξης του 83% των άτυπων επενδυτών αποτελούν μέλη του στενότερου ή ευρύτερου οικογενειακού κύκλου. Ο ρόλος των άτυπων επενδυτών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας θα μπορούσε να θεωρηθεί σημαντικός σε μια χώρα όπου υπάρχει ένδεια σε χρηματοδοτικά εργαλεία. Από την άλλη πλευρά όμως, όταν οι άτυποι επενδυτές προέρχονται από το στενό οικογενειακό περιβάλλον, σημαίνει ότι η αξιολόγηση της βιωσιμότητας μιας επιχειρηματικής ιδέας ενδεχομένως να μην γίνεται αντικειμενικά, αλλά περισσότερο με συναισθηματικά κριτήρια, με ότι αυτό συνεπάγεται για την ποιότητα και τελικά τις πιθανότητες βιωσιμότητας και ανάπτυξης των επιχειρηματικών εγχειρημάτων.

Χαρακτηριστικά των επιχειρηματικών εγχειρημάτων

- Σε κλαδικό επίπεδο η εκτίναξη του ποσοστού των εγχειρημάτων στον πρωτογενή τομέα που σημειώθηκε το 2015 (12%) αποδεικνύεται συγκυριακή, καθώς το σχετικό μερίδιο περιορίζεται στο 4% το 2017. Τα νέα εγχειρήματα στον κλάδο της μεταποίησης αντίθετα αυξάνονται στο 24,5%, εξέλιξη που είναι θετική, ενώ μικρή υποχώρηση σημειώνεται στο ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που απευθύνονται αμέσως στον τελικό καταναλωτή. Συνεπώς, η σταθεροποίηση της οικονομίας το 2017 και η μικρή ενίσχυση της ιδιωτικής κατανάλωσης φαίνεται να ενισχύει και πάλι το ενδιαφέρον για νέα εγχειρήματα χονδρικής, λιανικής, εξέλιξη που επαναφέρει χαρακτηριστικά ενός προτύπου ανάπτυξης που χαρακτήρισε την εποχή προς της κρίσης.
- Σχεδόν δύο στους τρεις επιχειρηματίες αρχικών σταδίων δηλώνουν ότι κανένας (δυναμικός) πελάτης δε θα θεωρήσει τα προϊόντα / υπηρεσίες τους νέα και πρωτοποριακά, επίδοση αρκετά υψηλότερη από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (50%). Εξάλλου, μόλις 3,9% δηλώνει ότι όλοι θα θεωρήσουν τα προϊόντα τους ως καινοτομικά (18,3% στις χώρες καινοτομίας). Στο ίδιο πλαίσιο το 50,7% των επιχειρηματιών δηλώνει πως πολλές επιχειρήσεις προσφέρουν παρόμοιο προϊόν ή υπηρεσία, όσο πάντως περίπου και στις χώρες καινοτομίας (51,2%). Τέλος, το 54% των επιχειρηματιών αρχικών-σταδίων δηλώνει ότι αξιοποιεί γνωστές τεχνολογίες/διεργασίες για την παραγωγή προϊόντων / παροχή των υπηρεσιών τους, (56% το 2016). Συνεπώς δε σημειώνεται το 2017 κάποια ιδιαίτερη βελτίωση των νέων εγχειρημάτων σε όρους καινοτομίας

- Σχεδόν το 70% δηλώνουν ότι απασχολούν τη στιγμή της έναρξης του εγχειρήματος **1 έως 5 άτομα** πλην των ιδρυτών, ποσοστό ενισχυμένο έναντι του 2016 (61%), ενώ ενισχύεται στο 11,7% και το ποσοστό των εγχειρημάτων που απασχολούν **πάνω από έξι άτομα**. Η εξέλιξη αυτή, παρόλο που δεν αλλάζει το γεγονός ότι η ευρεία πλειονότητα αυτών των εγχειρημάτων είναι πολύ μικρές επιχειρήσεις που προσφέρουν κατά βάση απασχόληση στους ιδρυτές τους, είναι **θετική καθώς υποδηλώνει ενίσχυση του μέσου μεγέθους της νέας επιχειρηματικότητας**. Επιπροσθέτως, καταγράφεται **σημαντική βελτίωση και των προσδοκιών απασχόλησης, αφού σχεδόν το 85% των επιχειρηματιών – το υψηλότερο ποσοστό της πενταετίας – εκτιμούν ότι την επόμενη πενταετία θα δημιουργήσουν τουλάχιστον μια θέση εργασίας έναντι 75% το 2016**. Σε κάθε περίπτωση, τα αποτελέσματα για την υφιστάμενη και την προσδοκώμενη απασχόληση καθώς και τον ευρύτερο περιορισμό των νέων εγχειρημάτων που καταγράφονται στην Ελλάδα το 2017, **σημαίνει ότι σε όρους απασχόλησης οι απώλειες είναι ηπιότερες, καθώς τα νέα εγχειρήματα του 2017 είναι - και προσδοκούν να γίνουν - μεγαλύτερα σε μέσο μέγεθος σε σχέση με το παρελθόν**.
- Μόνο το 21,6% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι 38,1% στις χώρες καινοτομίας. Μάλιστα το 30% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι πάνω από το ¼ του τζίρου τους προέρχεται από πελάτες εξωτερικού, επίδοση ελαφρώς υψηλότερη από τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (25,8%). **Επίσης το ποσοστό όσων εξάγουν πάνω από το 25% του κύκλου εργασιών τους ξεπερνά το 30%**. Αυτό σημαίνει ότι ενισχύεται εκτός από την έκταση των εξαγωγών και η έντασή τους, τάση που αξιολογείται στα θετικά της έρευνας του 2017.

Προσωπικές και πολιτισμικές στάσεις ως προς την επιχειρηματικότητα

- Εξακολουθεί να κινείται σε πολύ χαμηλά επίπεδα το ποσοστό του πληθυσμού που διαβλέπει επιχειρηματικές ευκαιρίες στη χώρα, καθώς αυτό είναι μόλις 13,7% (από 13% το 2016). Πρόκειται μάλιστα για τη χαμηλότερη επίδοση σε παγκόσμιο επίπεδο και μάλιστα με σημαντική απόκλιση από τις χώρες που ακολουθούν. Φαίνεται πώς οι αβεβαιότητες σχετικά με το εφαρμοζόμενο πρόγραμμα οικονομικής πολιτικής επιβάρυναν το κλίμα της ελληνικής επιχειρηματικότητας και το 2017.
- Το 43,4% του πληθυσμού (από 41,7% το 2016), - ανεξαρτήτως του αν ασχολείται με την επιχειρηματικότητα - δηλώνει ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και

την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ειδικά όμως στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, το ποσοστό αυτό διαμορφώνεται στο 76,7%, δείγμα της εμφατικής αυτοπεποίθησής τους.

- **Περίπου το 64% των πολιτών της χώρας δηλώνουν ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια καλή επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας, ενώ ένα 66,5% δηλώνει ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες αντιμετωπίζονται με σεβασμό και καταξίωση στη χώρα. Αυτό είναι ένα από τα υψηλότερα ποσοστά που καταγράφονται από την έναρξη της κρίσης.** Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα συνεχίζει να καταγράφει μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις στην Ευρώπη στην προβολή επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματιών από τα μέσα ενημέρωσης.
- **Σχετικά με το φόβο αποτυχίας, η Ελλάδα διατηρεί διαχρονικά μία από τις υψηλότερες επιδόσεις στον κόσμο, τάση πάντως που έχει ενισχυθεί συνολικά στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια.** Μετά το 2009 σημειώνεται ανοδική πορεία ως απόρροια της κρίσης, ενώ παραμένει διαχρονικά πάνω από το μακροχρόνιο μέσο όρο του. Έτσι το 2017, όπως και την προηγούμενη χρονιά διαμορφώνεται στο 70,4% του πληθυσμού, μία από τις υψηλότερες επιδόσεις διαχρονικά.

Γυναικεία επιχειρηματικότητα

Η γυναικεία επιχειρηματικότητα, τα τελευταία ειδικά χρόνια έχει αρχίσει να αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε ερευνητικό επίπεδο, αλλά και ως πεδίο διαμόρφωσης συνολικών στρατηγικών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του GEM, το 2016, περίπου 163 εκατ. γυναίκες ξεκίνησαν νέες επιχειρήσεις σε 74 οικονομίες παγκοσμίως, ενώ περίπου 111 εκατ. «έτρεχαν» ήδη εδραιωμένες επιχειρήσεις. Το γεγονός αυτό αντανakλά την ισχυρή παρουσία των γυναικών στο επιχειρείν σε όλη την υφήλιο. Οι γυναίκες επιχειρηματίες σχεδιάζουν, δημιουργούν και παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες, ενώ παράλληλα παρέχουν εισοδήματα στις οικογένειές τους και θέσεις εργασίας στις κοινότητες τους, συμβάλλοντας έτσι και αυτές από την πλευρά τους στην πρόοδο και στην κοινωνική ευημερία.

Στην Ελλάδα η γυναικεία επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων κινείται σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα από ότι στην Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας. Η υψηλή ανεργία στις γυναίκες και οι δυσκολίες εύρεσης εξαρτημένης εργασίας φαίνεται πως οδηγούν τις Ελληνίδες στην επιχειρηματικότητα ανάγκης περισσότερο από ότι σε ευρωπαϊκές χώρες και τις χώρες καινοτομίας. Την αρνητική εικόνα έρχεται να συμπληρώσει το γεγονός ότι στην Ελλάδα μια γυναίκα έχει περισσότερες πιθανότητες να διακόψει τη λειτουργία της επιχείρησής της συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρώπης και τις χώρες καινοτομίας.

Σε κλαδικό επίπεδο, τα περισσότερα νέα εγχειρήματα αφορούν στο Χονδρικό και λιανικό εμπόριο και στις Υπηρεσίες, όπως όμως και στην υπόλοιπη Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας. Ωστόσο, αυτό που ξεχωρίζει είναι το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό στον κλάδο του εμπορίου στην Ελλάδα (42,2%) έναντι των υπολοίπων χωρών.

Σε ότι αφορά την καινοτομία των εγχειρημάτων τους, μία στις τρεις γυναίκες επιχειρηματίες στην Ελλάδα δήλωσε ότι παράγει βελτιωμένα προϊόντα και υπηρεσίες, ποσοστό αντίστοιχο με την υπόλοιπη Ευρώπη (31,3% αμφότερα). Ικανοποιητική είναι και η εξωστρέφεια, καθώς το 41,1% των γυναικών επιχειρηματιών στην Ελλάδα δηλώνει ότι πάνω από το ¼ των πωλήσεων τους προέρχεται από ξένους πελάτες.

Τέλος, απαισιόδοξη φαίνεται να είναι η εικόνα όσον αφορά στις ευκαιρίες για έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες, κατατάσσοντας τη χώρα στην τελευταία θέση, ενώ η σχεδόν αποκλειστική χρηματοδότηση από μέλη της οικογένειας συνιστά επίσης μία προβληματική διάσταση για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα. **Συνεπώς είναι εξαιρετικά φτωχή η δεξαμενή των δυνητικών γυναικών επιχειρηματιών που μπορούν να προκύψουν από το υφιστάμενο εργατικό δυναμικό, καθώς φαίνεται να μην αποτελεί μια επιλογή υψηλής προτεραιότητας για τη συντριπτική πλειονότητα των γυναικών.**

Οι απόψεις των ειδικών εμπειρογνομόνων

Το IOBE στο πλαίσιο του GEM διενεργεί μία επιπλέον έρευνα πεδίου, σε εθνικούς εμπειρογνώμονες, ειδικούς σε διάφορες διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε κάθε χώρα. **Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας του 2017, το επιχειρηματικό περιβάλλον στη χώρα παραμένει δυσμενέστερο σε σύγκριση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες καινοτομίας σε αρκετές διαστάσεις του.** Η χαμηλή δυναμική της ελληνικής επιχειρηματικότητας ερμηνεύεται σε ένα βαθμό από τις επιπτώσεις της κρίσης, κυρίως όμως οφείλεται σε δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας που έχουν να κάνουν με την γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο, αλλά και τη μη διαθεσιμότητα ή μη αποτελεσματική λειτουργία μηχανισμών προώθησης και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας.

Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες, η εγχώρια αγορά είναι εξαιρετικά ρευστή, γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως θετικό, εφόσον εκδηλωνόταν αντίστοιχο ενδιαφέρον για επιχειρηματικότητα. **Τα βασικά εμπόδια επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στην Ελλάδα σε σημαντικό βαθμό εκπορεύονται από την έλλειψη ενός γενικότερου στρατηγικού πλαισίου και στοχευμένων πολιτικών για την τόνωση της επιχειρηματικότητας.** Επιπροσθέτως, το ασταθές φορολογικό σύστημα, η έλλειψη φορολογικών κινήτρων σε ότι αφορά στις νέες επιχειρήσεις, η γραφειοκρατία, αλλά και η αναποτελεσματικότητα σε

άλλους παράγοντες όπως π.χ. στη μη αποτελεσματική λειτουργία των δημόσιων φορέων που εποπτεύουν την ίδρυση των νέων επιχειρήσεων, αποτελούν εμπόδια στην υλοποίηση νέων εγχειρημάτων. **Σημαντικά προσκόμματα στην επιχειρηματικότητα τίθενται ακόμα από τη δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδότηση, τα υψηλά εμπόδια εισόδου στην αγορά, αλλά και την επικρατούσα κουλτούρα για θέματα επιχειρηματικότητας που είναι μάλλον αμφίσημη.** Από την άλλη όμως, βασικά κίνητρα προώθησης της επιχειρηματικότητας, σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες μπορούν να αποτελέσουν η βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα ώστε να παρέχονται οι απαραίτητες γνώσεις και εφόδια στα άτομα για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, και η διάθεση σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων για την παροχή χρηματοδοτικής στήριξης. **Πάντως σε σχέση με άλλες χρονιές στον τομέα της εκπαίδευσης σημειώνεται το 2017 μία μικρή σύγκλιση στο μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, γεγονός που υποδηλώνει μια βελτίωση στα ζητήματα της ανάπτυξης δεξιοτήτων για την εκδήλωση επιχειρηματικότητας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.**

Συνεπώς, η υιοθέτηση ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για την στήριξη της επιχειρηματικότητας, με δημόσια και ιδιωτικά προγράμματα κατάρτισης, και οι στοχευμένες δράσεις που θα ενισχύσουν την επιχειρηματικότητα για νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους και σε περιφερειακό επίπεδο, θα μπορούσαν να συμβάλλουν σε σημαντικό βαθμό στην προώθηση της υγιούς και βιώσιμης επιχειρηματικότητας.

Με βάση τις απόψεις των εμπειρογνομόνων, οι τρεις σημαντικότεροι παράγοντες που δυσχεραίνουν την προώθηση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα είναι:

- Η έλλειψη ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου και ενιαίων πολιτικών σε ότι αφορά τη φορολογία των νέων επιχειρήσεων, τη γραφειοκρατία και γενικότερα στους ισχύοντες κανονισμούς αλλά και αναφορικά με το ρόλο των δημόσιων φορέων που εποπτεύουν την ίδρυση των νέων επιχειρήσεων
- Τα προσκόμματα που δημιουργούνται από τη λειτουργία του ευρύτερου πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος
- Η περιορισμένη διάθεση χρηματοδοτικών μέσων, και κατ' επέκτασιν η απουσία χρηματοδοτικής στήριξης που αντιμετωπίζουν οι νέες επιχειρήσεις.

Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες οι βασικότεροι τρόποι προώθησης της επιχειρηματικότητας στη χώρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν :

- Την βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα ώστε να παρέχονται οι απαραίτητες γνώσεις και εφόδια στα άτομα για την ανάπτυξη βιώσιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων
- Τη βελτίωση του οικονομικού κλίματος, μέσα από δράσεις που ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα και παρέχουν κίνητρα για την υλοποίηση νέων εγχειρημάτων

- Την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό των φυσικών υποδομών (οδικοί άξονες, δίκτυα παροχής νερού, φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού, τηλεπ/κά δίκτυα) αλλά τους οργανωμένους χώρους για εγκατάσταση επιχειρήσεων που διευκολύνουν και καθιστούν πιο αποτελεσματική την ανάπτυξη επιχειρηματικών εγχειρημάτων.
- Την υιοθέτηση ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για την στήριξη της επιχειρηματικότητας, με δημόσια προγράμματα, ειδικές πρωτοβουλίες για νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους και σε περιφερειακό επίπεδο.
- Τη διάθεση σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων.